

Jókai Mór

Százszorszépek

elbeszélés

(c) Pelzo, 2006

Kiadja: KÖNYV-E.HU elektronikus könyvtár

Felelős kiadó: Péli Zoltán Gábor

Előállítva: Elektronikus könyv (PDF) formátumban

.

www.konyv-e.hu

Olyan vagyok, mint a lidérc. – Szeretek temetők közelében járni, éjszakai tájakat félhomályban derengetni, elkésett embereket ijesztgetni.

Íróasztalomon áll egy koponya, amiről azt állítják, hogy Karadzim khán feje volt valaha, aki Esztergom alatt esett el; előre álló fogai, nagy kiülő pofacsontja, hátranyomott homloka, behajló halántékcsonthajai s erős tarkója bizonyossá teszik mongol eredetét; minden csontja magán viseli a legeredtebb tősgyökeres mongol jelleget, hanem az a lyuk a feje lágyán, az magyar; ezt magyar buzogány hagyta ottan.

Valamikor Esztergom alatt pinceásás alkalmával hányták ki ezt a koponyát, bizonyosan arany, ezüst boglárók is voltak mellette, azoknak elég jó gazdájuk akadt, a koponya ki tudja hányadik kézből került hozzám? Hasonló asztali ékszeren hamar túladnak az emberek.

Esténként el-elbámulunk egymásra; Karadzim khán éppen olyan mozdulatlanul tud rám nézni, mint én őreá, s egyikünk sem retteg a másiktól.

Karadzim khán igen csendes, békességes ember, látogatójegyeket tartogat szájában, nyomtatékul szolgál levélhalmazoknak, s nem haragszik rám, akármit gondolok felőle.

Néha, mikor úgy magunkban vagyunk, elbeszélgetünk egymással. Karadzim khán igen nyájas, leereszkedő férfi; nem gondol rá, hogy ő hajdan százezer harcos ura volt, s én sem vetem szemére, milyen ellenségünk volt akkor. Mellette az asztali óra nyargal percosztó futással, más oldalán öblös tengercsiga zúg minden ok nélkül; fölötte gyertyák lángjai égnek, lassan emésztődve, előtte fehér papiromon fekete betűk futnak egymásután: beszélő halottak, rejtélyes élőlények; Karadzim khán bámulni látszik őket s magában töprenkedik fölötte, hogy az életet mégsem lehet kiölni a földről. Pedig ezelőtt hatszáz évvel be nagy munkájok volt azoknak, akik csendet és hallgatást akartak csinálni ideleinn.

Karadzim khán, – ha nem bánod – mondjuk el, mit tettél te ezelőtt hatszáz esztendővel.

Az ezerkétszáz esztendőben volt egy gyönyörű városa Magyarországnak: Budánál erősebb,

Váradnál gazdagabb, Pozsonynál előkelőbb – Esztergom a neve.

Egészen más Esztergom, mint a mostani; nagyságra is négyszer akkora, hát még fényre és gazdagságra; ott voltak a főurak legpompásabb nyári lakai, s a Déda csatorna, amiben most felgyűrűközt a pórásszonyok áztatják a nehéz illatú kendercsomagokat, akkor három helyen is át volt hidalva, amint a széles párkányos kőfal átszelt rajta, mely a királyi kerteket csatolta a városhoz.

A hegytetőn állt a tágas, erős vár szertelen bástyaival, mikből felvonó-hidakon keresztül lehetett kijönni; benn a várban István vértanú ódon temploma, magas, fekete falával; ahova ha búcsújáratkor megindult az Istent szolgáló díszmenet, vége-hossza nem volt a pompás zászlóknak; a páncélos keresztvitézek, kik levett főveggel, lovon ülve, csodálatos palástokban kísérték a főpapok baldachinjait és az ország főurai, fényes bandériumaikkal, a gazdag céhek, a burgundi kézművesek, lombard és francia kereskedők, saját nemzeti viseleteikben, fényesen öltözött asszonynepeikkel: – mikor a vár egyik kapuján bementek, a másikon kijöttek, végit nem lehetett várni a pompásnál pompásabb csoportozatoknak.

Merthogy akkor háromnegyed részben idegenek lakták Esztergomot. A keleti kereskedés Görögországon át a Dunán vette végig útját, s legfontosabb telepe volt Esztergom. Télire ide huzódtak a kereskedő-hajók, minden nemzet lobogóit ott lehet látni a sziget közti Duna-szakadékban, a part hosszában álltak a roppant lerakodó-helyek, örökké élénk tömegtől körülvéve.

A jövevény akármelyik kapuján lépett be a városnak, jártas kalauzra volt szüksége, hogy el ne tévedjen az utcák tömkelegében, aminthogy holmi vidéki emberek, kik elbámultak a sajtászerűen épített házak alakjain, a boltok gazdag kirakatain, a tarka-barka lebernyeges viseleten, németek feszes lábain, olaszok tollas fővegén, a különféle templomokon, gyakran egész nap sem tudtak onnan kiigazodni, kivált ha nem is sejtettek ahhoz a nyelvhez, mely éppen a bekószált utcában otthonos volt: itt belga, amott görög, a másik piacon már olasz, a túlsó negyedben francia; szinte belekábult a feje, aki helyre akart közöttük igazodni.

Minden nemzetségnek külön városnegyede volt. Azok között a legfényesebb volt az olaszoké és görögöké. Mint hajdan Róma és Bizánc, úgy Esztergomban a római és bizánci nép vetekedett egymással azon, melyiknek vannak márvánnyal cifrábbra szegélyezett házai, ékeesebb vasrácsok aajtaján, hímesebb szőnyegek erkélyein, rettentőbb sárkányok és vízi csodák csatornáin, mik onnan a vizet okádják; kinek a felesége hord nehezebb aranyláncot és kősöntyűt, kinek telik csengős öszvéren, kinek gyaloghintóban a járás? Volt közöttük olyan gazdag, kényes kereskedő is, aki soha az utca kövére le nem lépett, hanem ha templomba kellett mennie feleségestől, ahová nem illett magát hintóban vitetni, bársony vánkosokat rakatott lábai elé az utcán, azokon lépdelt végig a templomajtóig.

Jó dolguk is volt az atyafiaknak itten. Bölcs fejedelmeink ellátták őket annyi szabadalommal, hogy sokkal többre tarthatták magukat, mint egy nemes ember; a maguk országában sem lehettek volna jobban otthon. Az ország nemessége itt költötte pénzét; kaphatott is érte mindent, mit csak külső ország előteremt; olyan levantei selymet tudom nem mértek akkor sehol singgel, mint Esztergomban a görög piacon, sem annyi igazgyöngyöt egy rakáson nem lehetett látni, mint a lombard utca mind a két oldalán rostély alá rakva.

De nemcsak drága kelmét, igazgyöngyöt lehetett találni Esztergomban; van annál még mind becsebbebb portéka is, amitől azelőtt is, azóta is sok jó nagyúr lett koldussá. Ármányos portéka, amit megvenni veszedelmes, ingyen kapni még veszedelmesebb, elveszteni nagyon könnyű. A közéletben szép asszonynak hívják.

Az esztergomi szép asszonyok országszerte híresek voltak.

Ha az ember végigment az utcán, azt sem tudta, hova nézzen? minden ablak rácsa mögül, minden nyitott boltajtóból új meg új meglepő szépség ragadta meg szívét, itt egy szőke, ott egy barna; ez tűzszemű, amaz szelid, ábrándozó; ez halavány, amaz csattanó piros; ez még bimbó, amaz már kifejlett rózsza; annyi különféle nemzet különfajú szépsége nem csoda, ha nagyurainkat oly erővel

vonzá Esztergom falai közé, hogy némelyik egyebet sem hozott onnan vissza a kardjánál.

Nem is hitták az esztergomi hölgyeket másképpen, mint az „esztergomi százsorszépek”.

Ez a cím azonban csak a külvárosok delnőit illeté, mert a várban, meg a királyi negyedben jobbra ősrégi családok laktak, vagy újabb nemes indigénák, akiknél még megvolt az a hagyományos szokás, hogy a lányka ártatlanságát s a feleség erényét a férfiak nagyrabecsüljék; ezért azokról keveset lehetett beszélni. Az olyan asszony, ki férjéhez hű, csak „egszerszép”, nem „százsorszép”. Azután meg a nemes urak nem is értik ilyen dologban a tréfát. László király kegyetlen törvénye értelmét akármelyik hajlandó volt a gonosz alkalom esetén végrehajtani; a csábító és elcsábított kard hegyénél csókolózott.

Ah de odalenn egészen más világ volt. A jámbor kereskedőnép egész nap boltjában ült, feje tele volt számokkal, nyereséggel, veszteséggel; nem kérdezte, ki mulattatja otthon feleségét, leányait? nem is riaszthatta el házától bőkezű vásárosait; a legokosabb szemet hunyt, s iparkodott kerülni a botrányt, ha pedig akadt olyan balga, aki leskelődött, no azt azután lóvá is tették mindannyiszor, s annak csufondáros tréfáit minden kocsmában dalolták az akkori énekesek, hegedősök, a mi dicső elődeink.

A mi dicső elődeink, a poéták, akkor nevezetesebb emberek voltak, mint most. Hatalmas főuraink asztalánál, nagy ünnepélyek alatt ők énekelték ékes ritmusokba fűzve vitézeink hőstetteit, a nagy királyok életét, Szent Lászlóról, Geyzáról hősmondákat, legendákat; a csapszékekben ők mulattatták bordalokkal a torozó közönséget, s vásárok idején kiültek a járt utcák szögleteire, kezükben a hegedűvel, ott mindenféle bohó tréfás verseket daloltak; elébb hegedültek hozzá, azután mondták a verset, mely gyakran éles gúny volt a divatozó balszokásokra; balgatag, gyáva férjekre, fényűző asszonyokra, világi hivalkodásra, ahogy egy régi tréfavers mutatja, melynek enyelgő refrénjeül hangzik a hegedűs nyírettyűje: „Tanda ridarididom!” A poéta sohasem fogyott ki a témából, minden előtt elmenő új tárgy volt neki, akit megénekel; a bámész paraszt, a kevély potrohos polgár,

a hasított kabátu olasz, a veszekedő kofa, a szenteskedő zarándok, sőt maguk a főurak is, s a cenzura nem törült költeményeiből. Későbbi időkben azonban, hogy a hegedűsök nagyon alkalmatlanok kezdtek lenni, s mindig nagyobb befolyást nyertek a népre, üldözőbe vették őket; ahol kapták, megégették írott verseiket, eltörték hegedűiket, nem engedve meg másoknak az utcaszögleteken s vásárok idejéni éneklést, mint akik bénák, nyomorékok, hogy nem dolgozhatnak, azoknak is csak szent éneket hegedűszó mellett; így szállt le ez a mesterség hajdani fénykoráról; most már csak itt-amott egy-egy koldus, az is nagyritkán, ember csodájára, jár faluról falura, hegedülve s énekelve keserves melódiákat, és senki sem gondol rá, hogy ez a magyar Helikon őseinek maradványa; a mai finomult világ költői előfizetési ívekkel hegedülik az ő verseiket a vásárra járó közönségbe. Akkor tehát nagy divatjuk volt a hegedűsöknek.

Az ő dalaikból leginkább meg lehetett tudni, miféle szellem jár most az országban. Egyszer a nemesség magasztalásával voltak tele, mikor illendő volt az arany bulláról beszélni. Mellette következtek mindjárt a csipős gyúnydalok az izmaelitákra, kik a kiváltságos urak prémjéből kitépték a szőrt. Jó tárgy volt enyelgésre azután, hogy a főuraknak nem szabad a király előtt leülni többé, a parasztnak meg írásban lehet csak vele beszélni; de annyi tárgyat dalra még sem szolgáltatott semmi, mint az esztergomi százszorszépek: azok között Berta asszony, burgundi aranyműves felesége, maga száz között is legszebb.

Berta asszony végett sok jó arany forint nyomja a jó hegedűsök markát, szinte sok jó keresetlen bot a hátukat, miket szerencsés és szerencsétlen szerelmesek osztogattak szokásos bőkezűséggel. Jól megértve, hogy az aranyakat a boldog szeretők, a botokat a rászédettek.

Berta asszony csodálatos szépség volt abban az időben, s nagyon is tudta szépsége értékét. Akárhányszor kiment az utcára, mindig volt rajta valami új csodálni való. Egyszer úgy jött elő, hogy minden öltözet csupa merő arany volt rajta; ruhája kelméi vékony aranyszálakból szöve, minden tiszta arany rajta egész a papucsá orrán levő csengettyűig. Ember szeme elveszett szépségén.

Másszor meg minden ékszer nélkül jelent meg a királykertben, nem volt rajta semmi arany, csupán csak az arany haja; az le volt eresztve hosszan, rengő fodrokba idomítva, s úgy takarta be fehér öltözetét egész a sarkáig, köröskörül elomolva szépen, mint egy tündérleányon. Ekkor aztán az ember lelke is elveszett rajta.

Hajh, sok kárt is tett ezzel az arany hajával a magyar fiatalságban; az egyik Héderváry ifjú egész örökségét adta érte, hogy egy szálat kapjon ebből a drága aranyból, úgy ment el a szent földre keresztes vitéznek; ott el is esett bújában. A hegedűsök énekeltek sokáig az egy szál aranyhajról, mellyel egy embert úgy meg lehetett kötözni, úgy megölni, úgy lerántani a sírba.

Egyszer azonban jött az idő, hogy a hegedűsök lantjain egyszerre elhallgatott a víg dal. A tréfa, az enyegés pengő hangjai elnémultak egy rettentő szózat előtt.

„Jön a tatár.”

Soha nem álmodott, de sokszor megérdemelt veszély közelgett sebesen, mint a zivatarhozta felhő, az országra. Önző, hitvány népek akkor vígadtak legjobban; szaracén, izmaelita akkor nyúzott legmohóbban; de a költő elhallgatott; a béka a tóban akkor kuruttyol, az énekes madár a ligetben akkor hallgat el, mikor zivatart érez.

Ezek akkor jöttek szóhoz ismét, mikor Ugrin érsek zászlósbai megindultak hadat toborzani a közelgő ellenségre; az árva hegedűsök ott jártak a zászló mellett, s harci indulókat, buzdító dalokat énekeltek a nép előtt, úgy lelkesíték azt a fegyverfogásra.

A tatár azonban hamarabb jött, mintsem várták. Hevenyében, ki hogy tudott, ült lóra, fogta a kardot, sietett a királyi seregekhez csatlakozni, amik nagy elszántan közeledtek véres ellenségük elé. Esztergomból mind elsietett a sok ifjú levente; a szép ifjú daliák otthagyták búslakodni százszorszépüket, szerelmes alkudozások, gyöngéd viszonyok mind félbeszakadtak egyszerre. Berta asszony azon a napon, melyen az érsekkel együtt a nemesség bandériumai eltávoztak Esztergomból, talpig gyászruhában jelent meg az utcán; a százszorszépek mind gyászruhát vevének fel, amiért a

hegedűsök keserű gúnnal éneklék róluk, hogy a szép asszonyok előre fölvevék a gyászt, őrizzen bennünket Isten, hogy arra okuk ne legyen.

Pedig nem őrzött meg bennünket attól Isten.

Jött a rossz hír, halálra üzött emberek lábain, sebesen: hogy elveszett a nemzet virága Sajónál; vége, vége az országnak, nyíllal összelőtték, karddal leapríták a deli magyar ifjakat, fut a király, sír az ország, senki nem segíthet rajtunk.

Volt nagy sírás Esztergomban; annyi szép fiatalember úgy el tudott hullani oktalán nyílvevők miatt; paripák megtaposták drága testeiket; szép fodros hajfürteik belekeverődtek a véres porba; nem is jönnek vissza, király kertjében játszani, szép hölgyekért tornát vívni, selymet, igaz gyöngyöt venni. – Hanem jön helyettük iszonyú kegyetlen ellenség, rút arca, vérszomjú lelke, átkozott még a beszéde is; a borzalmat, mely előtte jár, eléggé megmondja az a szó, mely az egész országon szétterjed; „ez ellenség nem ember, hanem kutyafejű vad!” Kutyafejű fenevadak jönnek az embereket kiirtani. Más világ lesz. A Góg és Magóg hada elszabadult.

A környékből futva jöttek Esztergom erős falai közé a menekvők; nem vidám mulató ifjak, hanem komoly családapák, kiknél drága kincs az asszony, kiért vérüket ontják, ha hű, vérit ontják, ha hűtelen. Naponkint új menekvő csapat jött a város kapui alá, új idegen arcok, némelyik csak hírét hallotta a tatárnak, más messziről látta, harmadik beszélt is vele; egy-egy véres kardcsapás mutatta, hogy mit beszéltek. A város lassankint megszorodott szomorú néppel. A futók közül egyik elveszté minden vagyonát, égve hagyta faluját háta mögött, másoknak rokonai hullottak el a csatamezőn, harmadik a vész közepéből egyedül menekült, látta gyermekeit leöletni, hallotta felesége halálsikoltását; – és mind, mind valamennyi elveszté hazáját; azt sirathatta reggeltől napestig.

A hegedűsök az utcaszögletekben siralmas nótákat húztak most, s nem volt az a kincs, amiért egy tréfás dalt elpengettek volna. Gyász volt most a nemzeti szózat.

Bojóti Simon, a spanyol, volt ez időben a várparancsnok. A bátor férfi nem veszté el szívét a

közrémületben. Hirtelen új sáncokat hányatott a város körül, a fegyveres férfiakat csapatokba rendezé, s éjjel-nappal őrizteté velük a falakat. Eleséget szerzett be évekre, s süttetett, főzetett az egész városban a harcosok számára; ha a férfiak fegyverben állanak, a nők se pihenjenek, varrjanak, mossanak a vitézekre. Terhes munka volt ez a százsorszépek gyöngé kezeinek; duzzogtak is eleget Simon vezér ellen, ki elrontotta a királyi mulatókertet, sáncokat hányatva rajta s éjjel-nappal fegyverben tartá a férfi lakosságot; alig lehetett az utcán egy jóra való arcot látni, mind olyan páncélosan, vértesen jártak-keltek az emberek, semmi kedvük sem volt az enyelgésre.

Azután még jobban elkomorodott a világ; eleinte az volt a rémület, hogy minden nap új meg új menekvő csoportok hoztak új rémhírt a városba; később nem jött aztán senki, semmi hírmondó a Duna-Tisza közti tájról, sem a felvidékről; borzalmas csend és nyugalom állt be messzeföldön, aki futott, elfuthatott, a többit leölte a tatár; sóhajtás sem jött onnan többé. Csak néha vetődött ama tájakra Esztergomba egy-egy soha nem látott idegen madár, valami hullakeselyű, mely csapatonként jött Ázsiából a dúló mongol csordákkal. Az ott leült a torony tetejére s nagyokat kiáltott onnan alá, mintha bosszús volna érte, hogy még itt élnek, s lomha repüléssel szállt ismét vissza, amerről jött, szövetségeseihez.

Ismét később lett az idő; őszre járt már, midőn Párkány felől megjelent a Dunaparton Batu khán serege.

A várhegyről napok óta lehete látni előre nappal a füstöt, éjjel a fényt, amit felgyújtott erdők, pusztán maradt falvak támasztottak a láthatáron, s egyszerre megjelent a tatár.

A széles Duna elválasztá őket a magyaroktól, kik az innenső parton állva néztek szemközt vérengző ellenségeikkel. Különös lehetett azt nézni, hogy itt vannak előttünk, akik népünkben egy milliót már leöltek, minket is leölnének, ha ez a békeszerető folyam nem állana itt közöttünk.

A tatárok szüntelen azon voltak, hogy félelemmel töltsék el a túlán álló magyarok szíveit; egyszer óriás bábokat öltöztettek fel, hosszú dárdákat adtak kezeikbe, felkötözték őket lóhátára, úgy járatták

a túlparton; a magyar nép rémülve nézte ez iszonyú alakokat, mik kétszer akkorák, mint más ember; majd pedig hatalmas gépeiket hozták elő, miknek kerek rugói szárnyas kopját lövöldöztek a széles Duna vizén keresztül s mázsányi köveket hajgáltak a Duna közepébe, hogy a hullám messze felcsapott utánuk. Vagy ismét ezernyi levágott emberfőt bocsátottak el a Garam torkolatánál, s úgy úsztak azok csendesen, hosszú sorban a túlparton álló magyarok előtt végig.

A rémület napról napra nagyobbodott; még most közöttünk a Duna, még nem férnek hozzánk a gyilkos hadak nyílveesszői, még nem ütik falainkat messzelövő katapultái, még nem nyerítenek méneik embervér után; de jön a tél, mely hidat von a folyamokra, ki véd meg bennünket akkor?

És jött a tél, széles jégtáblák kezdtek végighúzódní a vizen, mindig sűrűbben, mindig vastagabban; egyszer a szigetek között megállt a jég, áthidalva egyik partot a másikkal.

Lőn nagy ujjongatás a tatárok részén, amint a jég megállt; a magyarok szívében éppenúgy fagyott meg a vér; csak Bojóti Simon nem veszté el lelkét akkor is. Rögtön kirendelte egész Esztergom férfait a part mellé éjszaka, hogy a jeget törjék le végig. Fáradságos munka volt az, feszítő rudakkal a jégtáblákat felhasogatni, s hogy újra oda ne fagyjanak, kihuzgálni a partra; reggelre mégis készen voltak vele. A csikorgó nagy hidegben néhány óra alatt ismét új jéglemez fagyott a betört részre egész part mentében, délfelé sűrű hó esett rá, nem lehetett azt megkülönböztetni.

Délután megindult egy raj a túlpartról a tatárok közül, a jégen átkelni. A magyarok engedték őket jönni békével a csalfa hídon keresztül. Mikor a friss fagyásra ért a vérszomjú csoport, egyszerre iszonyú roppanással beszakadt a jég alatta, a meglódult hullám egy perc alatt szétaprítá az egész jégmezőt, mely egy helyen megbomolva, keresztül-kasul szakadt. A tatárok egy része elmerült a jeges habban, a jégtáblák alá bukva, más részét vitte magával a rögtön megindult jég. Száz meg száz egy-egy fehér jégszigetre kapaszkodva, úgy úszott alá csendesen Esztergom falai alatt, üvöltve és átkozódva; mikor két sziget így összetalálkozott, egy harsogó roppanás és egy halálordítás halatszott, s azután gazdátlan süvegek úsztak a víz színén.

Ezúttal a hullakeselyűk szövetségeseik torán lakomáztak. Hajh, ha mindenki úgy látott volna a védelemhez, mint Esztergom vitéz lakói, egy szomorú nótájával kevesebb volna a magyarnak.

Akárhol akart Batu khán átkelni a Dunán, a jeget a dunántúli part mentében mindenütt betörve találta; azoknak odaát semmi sem kellett védelmükre egyéb, mint éjjel-nappal törni a jeget, ahol megállt, a part mellett.

A tatár nem kelhetett át sehol, a dunántúli ország védve volt; egy reggel bámulva látta mindenki, hogy a tatárok felszedik sátorfaikat, elégetik téli gunyhóikat, s mindenestől odább kelnek a Dunán túl.

A nagy öröm és ujjongás közt, hogy végtére eltávoztak, a jámbor földieknek eszükbe jutott maguknak kelni át a jégen, megnézni, nem feledett-e valamit ott a tatár.

És valóban jó zsákmányra leltek; egész ökörcsordákat hagytak hátra a tatárok. A rokonok ekkor meghagyták jól erősödni a jeget, s mikor megbirta őket, akkor áthajtották a marhákat rajta.

A tatárok pedig az erdőből lestek rájuk, s éjjel visszakerülve, ők is átmentek ott a jégen, ahol a magyarok utat mutattak nekik. Reggelre Esztergom körül volt véve ellenséggel. Nem volt más menekülés többé, mint a kivont kard és buzogány mögött.

A tatárhad nyíllövésnyi távolban állt, körül a szép város falai előtt, beláthatatlan roppant tömegekben; minden férfira Esztergomban ötven ellenség jutott. Most már közelebről lehete látni marcona arcaikat, ki lehete venni azt a jégesőkopogáshoz hasonló beszédet, mellyel egymás közt zajongtak; ott lehete látni, mint állítják föl hajítógépeiket, faltörő hengereiket a város ellen; ezer meg ezer rab fogoly görnyedve hurcolta a földes zsákokat, a rőzsekötegeket, mikkel a sáncárcokat fogják betölteni; tatárok, bolgárok jöttek hosszú hágcsókkal a falak körül fölhágni.

Bojóti Simon látta, hogy a város el van veszve. Dobszó mellett kihirdetteté az utcákon, hogy minden bátor férfi jelenjen meg a Magyar téren, abban a nagy tanácskozásban, amit az Istentől látogatott város népessége tartand végveszedelmében.

Senki sem maradt honn: gyáva férfi nem volt Esztergomban. Az egész tér megtelt férfiakkal és ahány fej, annyi dárda látszott ki a tömegből.

Bojóti Simon a templom széles lépcsőzetén állt fel a nép előtt, mellette az országurak és a templomos vitézek. Az érsek nem volt ott, ő már elesett a harcban; néhány főpap állt ott, ki a várban maradt, mellén páncéllal, kezében pallossal.

Simon vezér fölemelé a nép előtt a Szűz-Máriás zászlót, és monda neki:

– Ime itt az óra, melyben mindnyájan Isten kezében vagyunk. Tetszett az Úrnak kimondani ránk végső ítéletét s megnyitni számunkra a koporsókat, hogy nézzünk azokba bátor szívvel. Nem az a kérdés többé, hogy meddig éljünk, hanem hogy mint haljunk meg? Körülfogott bennünket az ellen, kitől világ minden kincse meg nem vált bennünket, kinek nem elég aranyunk, drága ruháink; vérünket szomjazza. Nosza tehát ne kapjon egyebet nálunk, mint vérünket, azt is fizesse meg saját vére árán. Ma betölti árkaikat, reggelre falainkat fogja döntögetni; ma hordja össze mindenki, ami drágasága van, selyem és bársony kelméi, mikre úgy sem lesz többé szükség. Ez éjjel összeégetünk mindent; ne maradjon rajtunk más, mint a páncél; kincseinket, a hölgyek ékszereit elássuk a mély föld alá, senki se tudja meg hová. Legdrágább gyöngyeink, a nők, ne vigyenek magukon kívül más ékszert a várba, hogy az ellenség ne találjon rajtuk semmit. És akkor álljunk ki a fent karddal kezünkben az utcákra s várjuk be az ellenséget. A többit végezze velünk Isten!

Ez elkeseredett szóra semmi zaj sem hangzott vissza a sokaság részéről; az elhatározás néma volt és egyetértő. Dezsér prépost misét tartott ott a szabad téren, megáldá, megszentelé a híveket, s azzal kihozták a templomból a zászlókat, úgy oszlott a férfisereg buzgón énekelve városnegyedeibe vissza.

Olyan csendesség volt minden háznál, mintha mindegyiknek halottja volna; a férfiak szótlanul kötözék össze legbecsesebb kelméiket, kihordák az utcaszögletekre, ott tüzet vetettek beléjük, s úgy égett minden utcán milliókat érő vagyont szerte. A drága máglyák körül elkeserülten verték a

lantot a síró hegedűsök, halálra, elszánt véres öldöklésre buzdítva a férfiakat; a szilaj danák utcáról utcára hangzottak.

Nemsokára tűzlángban álltak a hajók is a dunaparti kikötőben, kelet gazdag terményeivel rakva; a drága fűszerillatot, az égő kenetes hordók szeszét csak úgy hordta szét a szélvész, így tudatva a tatárokkal, hogy Esztergom népe kincseit semmisíti meg előttük.

A nőket mind egy helyre küldték a Szent Márk templom kerítése mögé, honnan a végveszély idején egy fedett folyosón át a várba lehetett vonulni.

Csak háromszáz hölgy hozta el ide ékszereit, kősöntyűit, a többi a tűzbe hányta azt is s legrosszabb darócköntösét vevé fel ez utolsó napra.

Amazok voltak Esztergom százszorszépei. Mikor a lángok körüllobogták a várost, sírt a sok aszszonyi nemzet, csak a százszorszépek mondák egymásnak, hogy kár a sírás, a könny árt a szemek szép tűzésnek.

Mikor megkezdődött a harc, egyszerre minden bástyán, minden utcán, a gyöngye nők térdre omoltak a templom előtt, reszketve és imádkozva kedveseik, rokonaik életéért, keresztyén kardok diadaláért; csak a százszorszépek nem tudtak ott imádkozni.

– Mit? – szólt a szépekhez Berta asszony, ki legszebb volt; – azért éltünk ily röviden, hogy ily gyászosan haljunk meg? A szép, vidám fiatalság leölvé már, s most a vén, mogorva férjek azt akarják, hogy együtt haljunk meg velök. Elszedték ékszereinket, megégették ruháinkat, hogy ne legyen kedvünk az élethez, s most el akarnak itt temetni magukkal, mikor még olyan szép volna az élet. Mit vétettünk mi, hogy meghaljunk, azt sem tudjuk, hogy miért? Szépek, fiatalok vagyunk. A tatárok között is vannak deli ifjak, nyájas hősök, kik a szép nőket szeretik, a szép nő mindenütt úr a világon. Ne haljunk meg, ne temetkezzünk e romok alá. Menjünk együtt a tatár vezér elé. Ha szeme van és szive dobog: ennyi szépség láttára lehetetlen, hogy meg ne induljon. Itt hamu lenne belőlünk, ott még királyné is lehet.

A balga nők hallgattak Berta szavára, s mikor a többiek a legsiralmasabban könyörögtek az egkekhez, ők kilopóztak a templomból, lementek a vízi kapuhoz, azt kinyiták, elhagyták titokban a várost s átmentek a táborba. El sem búcsúztak senkitől.

Karadzim khán volt ott Batu khán alvezére, ki Esztergomot ostromoltatá; a százsorszépek odavezették magukat a khán elé, oly bizton, oly ragyogó orcával, mintha menyegzőre jönnének. Odaérve, a háromszáz delnő leborult a khán előtt s Berta asszony szólott mindnyájuk nevében.

– Dicsőséges khán, halhatatlan, győzhetetlen hős. Elfoglaltad az egész világot, de az egész világon annyi drágát nem foglaltál, mint e percben. Ime a környék legszebb hölgyei, a hírhedett száz-szorszépek térdepelnek lábaidnál, könyörögve, hogy válassz közülünk magadnak, a többit add dicső vezéreidnek párul.

Karadzim khán utálattal nézett rajtuk végig s aztán föl kacagott gúnyosan.

– Mit? Ti vagytok várostok legszebb asszonyai? Ti akartok szépek lenni? Ezzel a halavány arccal, ezzel a hosszúkás fejjel, e rút sárga hajkenderrel, vízszínű szemeitekkel? Ez idomtalan pici szájak mondják azt, hogy ők szépek? Ki hitette el ezt fejeitekkel? A szép asszony színe barna, arca lapos és szemei aprók, feketék, szája széles és haja borzas, nézzétek: ilyen a szépség.

Azzal félrevonta sátora függönyét a khán, egy csoport guggonuló némbert mutatva elé, kik valóban olyan szépségek voltak, aminőket ő leírt. Nekünk ocsmány, de a tatárnak ideál.

A százsorszépek meg voltak alázva.

Karadzim khán lenézően fordult lovászlégényeihez.

– Szolgák! ami nekem nem kell, legyen a tiétek; ím ez idegen némberek itt, bár nem olyan szépek, mint asszonyaink a Káspi-tó mellett, szükségből jók lesznek számotokra, válasszatok közülök.

Azzal az asszonyokhoz fordult:

– Szolgák szolgálói! Engedelmeskedjétek a ti uraitoknak, az én szolgálóimnak.

A százsorszépek meg voltak alázva szörnyen. A rút állathoz inkább, mint emberhez hasonló ala-

kok odamentek közéjük; válogattak bennük, durván, vadán, mint ahogy eladó állatokban szokás válogatni s kacagtak könnyeiken.

Ez hát az az élet, amit inkább választottak a dicső halálnál? De még ez is tetszett nekik. Messziről hallatszott a lárma, sikoltozás, a halálordítás az elhagyatott város utcáiról: ott véres halálharc folyik most; mégis jobb itt lenni Karadzim khán szolgálainak oldalánál.

A khán mosolyogva villogtatá feléjük égő szemeit:

– Nos, szép asszonyok, ha ti a legszebbek vagytok, milyen lehet még a rútja, aki odahaza maradt? Ha tehát mindegyitek új férjére akadt már, itt e síkon énelőttem egyszerre történjék meg a menyegző. Éppen szép alkalom van rá. A régi férjeket most ölik. Jól ide figyeljétek rám. Sorba letérdepeltek mind, ez a szertartás; fejeitekre sűrű fátyolt borítanak; völegényeitek ottan állnak oldalaitoknál. Mikor én mondom e szót: „ben”, akkor karjaitokat keresztbe fonjátok kebleiteken: mikor azt mondom „hok”, akkor lehajjtátok fejeiteket, mikor azt mondom „túr”, akkor egyszerre levetitek a fátyolt fejeitekről s azzal férjetek feleségei vagytok.

A százsorszépek engedelmeskedtek szépen; letérdeltek szépen sorban a vezér előtt, leteríték fejeiket sűrű, át nem látszó lepellel, mindegyik mellett ott állt a férjül választott tatár harcos.

Mikor a khán az első szót mondta „ben!”, a hölgyek keresztbe tették melleiken karjaikat. Ugyanakkor mindegyik harcos kivonta széles kardját hüvelyéből.

Mikor a khán azt mondta: „hok”, akkor a százsorszépek lehajták fejeiket, s a harcosok fölemelték a kardot magasra.

És mikor a khán azt mondta: „túr!”, akkor egyszerre háromszáz szép asszony feje gördült végig a földön.

Karadzim khán nevetett rajta szörnyen, hogyan kapott mind a háromszáz egyszerre mind a két kezével a fátyol után, hogy azt fejről levesse. Már akkor nem volt ott sem fej, sem fátyol.

Eddig nevetett Karadzim, de azután tépte szakállát dühében.

– Átkozott némberek; ha ezek benn volnának a várban, ingyen elfoglalnám azt könnyen; most sok vért fizethetek érte, mert nincsenek ők ott, hogy férjeik karját megrontsák szemeik könnyjével.

Jól mondta Karadzim khán. Az özvegy férfiak jól harcoltak. Minden utcát, minden házat véres harc-cal kellett tőlük elfoglalni, s nem nyert abban a hódító egyebet egy égő romnál, melyben, ha össz-eszámlálta, kétannyi halottja volt magának, mint ellenének.

A város elpusztulása után a hősök maradványa a sziklavárba vonta fel magát, a híven maradt asz-szonyokkal.

Karadzim khán ostromgépei abban nem árhattak semmit; csak rohammal lehetett az ellen men-ni. Többször megkísérték azt a mongolok, mindig sikertelen; Simon vezér és elkeserült harcosai csodamódon verekedtek a tatárokkal; Karadzim khán átkozódott: „miért nincsenek köztük azok az asszonyok?” utoljára maga Karadzim khán vezette őket a kapuk ellen; fel is vergődtek már egész a párkányokig, ott Karadzim khánt egy jószándékú buzogány úgy találta főbe, hogy halva esett le onnan.

A mongolok nem vívták tovább a várat.

Karadzim khánt eltemették a hegyek aljában, nagy halmot raktak reája, s nemsokára elhagyták a mongolok a pusztult országot, visszamentek Ázsiába.

Esztergomvár vitéz védőit megmenté a jó kard; a hű nők, kik velük maradtak, még azután hosszú, boldog életet éltek; a százszorszépek tagjait széthordták a vadak erdőbe, berekbe ...

Így volt-e ez, Karadzim khán?